

"TRADITIE, VERNIEUWING EN DE LEEGTE DAARTUSSEN" (1)

Een bescheiden bijdrage tot de discussie
aan de hand van *Boste* door de Blauwe Maandag Compagnie

Wanneer kan je spreken van experiment ? Tot waar reikt het traditioneel theater ? Is het mogelijk dat er verschillende soorten experiment naast elkaar bestaan ? Iedere theaterliefhebber heeft wel een mening over dit thema. In dit artikel wil ik het werk van Luk Perceval en de BMC in dit kader belichten. Vallen zij werkelijk in de gapende leegte tussen traditie en vernieuwing ? Zijn zij inderdaad noch de mossel van de traditie noch de vis van het experiment ? De voorstelling *Boste*, die ik hier kort bespreek, inspireerde me tot enkele bedenkingen.

Het doet plezier als je merkt dat een theatergezelschap tracht van zijn programmabrochure iets waardevols te maken dat aanzet tot creatief lezen. Dat was het geval voor het uiterst verzorgde programmaboek dat n.a.v. de voorstelling *Boste* van de Blauwe Maandag Compagnie werd uitgegeven. Naast foto's en personalia vind je er voornamelijk teksten in terug uit een ver of dicht verleden, allemaal gedateerd op 18 augustus. Het zijn brieven, geschiedkundige feiten, dagboekfragmenten die allemaal een tipje van de sluier van het verleden oplichten, maar vaak veel over het heden vertellen. Een tweede belangrijke component van de brochure zijn de citaten die vermoedelijk door Arne Sierens werden verzameld bij het schrijven van het stuk *Boste*. Het eerste citaat is er een van Primo Levi en luidt als volgt : "Het gaat erom niet de diepste wortels van het kennen te willen bereiken, maar steeds iets verder te graven, steeds iets meer te begrijpen." Of dat niet tweemaal hetzelfde is, laat ik in het midden. Feit is dat *Boste* handelde over 'een' zoeken, een 'steeds iets verder' graven.

Wie van deze produktie verwachtte dat hij allesverpletterende antwoorden zou krijgen op de meest diepzinnige levensvragen had het bij het verkeerde eind. Het stuk *Boste* toonde enkel een kort fragment uit het leven van een schrijver, Richard, die een moderne versie en encènering van de Orpheus-mythe wou maken, maar daar niet zomaar uit kwam. Inspiratie krijg je niet op bestelling. De voorstelling *Boste* toonde ook het theatergezelschap Blauwe Maandag Compagnie dat o.l.v. Perceval en Dehollander opnieuw een heel klein beetje wou vertellen over theater maken.

Centraal in het stuk staan een aantal tegenstellingen die misschien alleen maar schijnbaar tegenstrijdig en dus paradoxen zijn. Zo staat de schrijver Richard tegenover Boste die schijnbaar weinig problemen heeft met het vinden van inspiratie. Vol vuur en vlam, zonder dat er twijfel opduikt in zijn betoog, enscèneert Boste (Jacob Beks) met woorden een opera over de koningskwesie en over de communist Julien Lahaut die vermoord werd op 18 augustus 1950, nadat hij een week vroeger een pro-republikeinse uitroep had gedaan. Terwijl Boste scène na scène voor de geest roept, blijft Richard vragen : "En dan ?" "En dan ?" Hij weet bij wijze van spreken alleen maar dat er een tapdansnummer in zijn Orpheus zal voorkomen en dat er een cowboyhoed en een kast als rekwisieten zullen worden gebruikt.

Tussen Boste en Richard in staat Toni, die Richards stuk zal regisseren. Met veel geleerde woorden en theorieën denkt hij Richards stuk begrepen te hebben. Uiteindelijk blijkt hij geen inspiratie te hebben om het te enscèneren en daarom breekt hij het dus maar denigrerend af : "Maestro, 't is 't verstandigste dat ge kon doen, ermee stoppen. Vergeef mij de uitdrukking, 't stuk hing in de leegte, beelden van mislukking en nutteloosheid, wroeten in zijn eigen leven, op een toeterke 't muziekske van de ontreddering spelen." Vic De Wachter brengt Toni bij wijlen in een pure Commedia dell' Arte-stijl. Hij loopt overal tegen en dan nog liefst 20 keer. Toni wordt een doorzichtig personage, wordt gekarikatureerd, maar krijgt daardoor paradoxaal genoeg zijn eigen tragiek, zijn eigen menselijkheid, niet meer of minder dan Richard, die op een doorvoelde manier wordt gespeeld door Michel Van Dousselaere, die mij als acteur voor het eerst helemaal kon bekoren, vooral omwille van het eerlijk spelen.

Wanneer Richard in 't café van Rosita filosofeert over zijn verleden, over zijn ouders, over de volkse buurt waarin hij woonde (voor Arne Sierens zeer autobiografisch waarschijnlijk), is de scène eerst zwak verlicht en staat hij met zijn gezicht in de schaduw. Zijn relaas vertelt over de sombere kanten van zijn jeugd. Tot hij opeens over het mooie, het positieve van dat vroeger leven begint. Aanstands is de scène overvloedig verlicht met een warm, geel licht. Richard graaft in zijn verleden, kijkt om net zoals Orpheus, en beslist uiteindelijk om door te gaan met leven en het positieve ervan in te zien. "(...) hij is zich bewust van het feit dat hij zal moeten verder leven met die paradox, dat het verleden zowel iets zeer negatiefs als positiefs is voor hem," zegt Sierens.

Een dergelijke bruuske lichtwisseling toont theater als theater. Het medium 'belichting' wordt in zekere zin ontmaskerd. De hele voorstelling toont theater als theater : de acteurs spelen op een zeer opvallende wijze naar het publiek toe;

Boste door Blauwe Maandag Cie (foto : C.M. Ryckeboer, Gent)

ze zoeken zelfs contact met het publiek als ze niet direct bij de dialogen betrokken zijn. Zo toont Zoë, Richards dochter, haar onderbroek aan het publiek, zit Boste het publiek glimlachend te overschouwen, enz. Op die manier ervaar je de hele voorstelling ontgensprekelijk als een opvoering van het stuk *Boste* door de BMC voor een specifiek publiek.

Er zijn nog een hele rij aspecten die het theater als theater tonen. Als er muziek klinkt dan horen de acteurs die; op een bepaald ogenblik wordt er zelfs teken gedaan aan de techniek. Toni suggereert een "batterij tegenlicht" als Orfeo afdaalt in de onderwereld; op verschillende ogenblikken wordt later in het stuk zeer sterk tegenlicht gebruikt. Heel subtiel is ook de volgende repliek van Boste tegen Richard : "(...) ik kan mijn gazet niet openslaan, hier zie, de lelijkaard. Mijnheer zijn wezen !" Het is inderdaad het gezicht van Michel van Dousselaere dat op alle affiches en advertenties voor de voorstelling prijkt (dat procédé van afficheopmaak werd ook gebruikt bij *Wilde Lea*, is op zich zeer geslaagd, maar lijkt wel een beetje afgekeken van de Needcompany van Jan Lauwers). Op het

einde van de voorstelling zegt Richard tegen het publiek : "We gaan 't daar bij laten ?" Op dat ogenblik is het overduidelijk dat Van Dousselaere zowel spreekt in naam van zijn personage als in naam van de Blauwe Maandag. Niet toevallig werd die zin, die in het oorspronkelijke script niet de allerlaatste repliek is, helemaal naar achteren gehaald.

Meteen willen we er echter op wijzen dat diezelfde dualiteit tussen personage en acteur, de acteur die niet IN het personage kruipt, maar het als een schaduw VOOR ZICH UIT duwt (2) in de rest van de voorstelling veel minder aanwezig is. In deze voorstelling die theater als theater toont, zie je de acteurs onvermijdelijk ook als acteur, maar nooit echt als mens met een eigen geschiedenis, die in de eerste plaats zichzelf is. De Blauwe Maandag heeft blijkbaar niet dezelfde bedoeling als b.v. Jan Lauwers die n.a.v. zijn nieuwe productie, *Antonius und Cleopatra*, zei dat het niet alleen zijn bedoeling was om de gedachte van het stuk naar voren te brengen, maar ook acteurs zelf, als personen, te laten zien. Op die manier ontstaat er een afstand tussen acteur en personage in het acteren zelf. Er is geen sprake van identificering, de acteur toont het personage. "En hoe afstandelijk dit ook lijkt, de betrokkenheid, zowel voor acteur als voor toeschouwer, is veel groter dan de zogenaamde identificering die het traditionele teksttheater ons voorhoudt," zegt Sigrid Bousset hierover.(3) Voor heel wat voorstellingen gaat dat inderdaad op (hoewel het ook vaak theater oplevert waarbij je je helemaal niet betrokken voelt : het 'uil op de kluit'-gevoel) maar dat betekent niet dat er geen andere mogelijkheden meer zijn tot eerlijk experiment (i.e. experiment met een zoekhouding, met een metavraagstelling). Bij *Boste* ervoer ik wel degelijk een betrokkenheid, niet in de eerste plaats met de personages, maar wel met de acteurs. Op geen enkel moment had ik het gevoel dat de acteurs mij de enige echte invulling van hun personage voorstelden, maar wel dat zij mij hun proeve van begrijpen, hun manier van invulling toonden. Ik word daardoor wel degelijk geïnviteerd tot een open kijkhouding. In een recent interview in het theatertijdschrift *Etcetera* antwoordt Luc Perceval op de vraag of hij niet een tussenweg zoekt om vast te houden aan identiteit en aan de acteur die die identiteit vertolkt : "Ja. Ik zoek sowieso een 'teken'. Ik ga niet zo extreem te werk dat het een oefening wordt die ontdaan is van alle tekens en die het publiek totaal isoleert in zijn wetendheid of onwetendheid. Ik probeer een vertelling te maken vanuit wat ik gemakshalve de 'essentie' noem." (4) In feite is *Boste* een zoektocht naar hoe tekens het publiek iets kunnen vertellen of niet. Wat Perceval en de zijnen niet ontkennen is dat toneel in essentie 'metamorfose' is : als het dat niet zou zijn, dan zou het immers de sociale werkelijkheid zelf worden.

In zijn essay "Theater, metamorfose en mens" schrijft de filosoof Leo Apostel daarover : "Acteurs en publiek anticiperen actief — zoals in het reële leven. Toch gebeurt heel veel — op het podium (gebaren, woorden, bewegingen). Door een aantal conventionele regels staan die werkelijke gebeurtenissen echter voor niet-reële (in de zin van onze normale werkelijkheid) die op een andere manier reël zijn, en waarvan (de derde beweging) de transrealiteit toch weer aspecten ontvouwt die die alledaagse realiteit beroeren."(5)

Volgens mij probeert de BMC niet het metamorfosekarakter van een voorstelling te ontkennen (wat hen toelaat te spelen), maar gaat zij op zoek naar al de specifieke karakteristieken van die metamorfose, om zo te weten te komen hoe ze 'een essentieel iets' zo adequaat mogelijk naar voren kunnen brengen, kunnen vertellen zonder daarbij het conventionele te willen ontkennen. Dat dat zou gebeuren zonder zoekhouding, lijkt mij een te enge conclusie. Het grote verschil met zogenaamd experimenteel theater is dat Perceval ervan uitgaat dat je mensen aanzetten mag geven tot interpretatie, terwijl veel experiment zich daar niet om bekommert. De toeschouwer moet het daar allemaal zelf doen.

Niemand zal beweren dat Perceval in zijn werk dezelfde experimentele geest aan de dag legt als b.v. Lauwers, Fabre of jongeren als Frank Verduyven. Zijn manier van theatermaken is duidelijk anders. Dat wil echter niet zeggen dat er geen vorm van experiment aan de basis ervan kan liggen. Als er maar één vorm van experiment zou zijn die steunt op dezelfde geest, zou dat jammer zijn.

Gelukkig is dat in Vlaanderen niet het geval.

Maarten VAN STEENBERGEN

Noten

1. Sigrid Bousset in : "Gecanoniseerd experiment : *Ivanov* door Luk Perceval", Etcetera, 35, 1991, pp. 8-10.
2. Anatoli Vasiljev in : Marianne Van Kerkhoven "Niet meer spelen, maar gespeeld worden : bedenkingen omtrent het acteren vandaag", Theaterschrift 1, 1991, p. 10.
3. Ibid. 1
4. Luk Perceval in : "Hoe Vlaams zijn Boste en Wilde Lea ?" Etcetera, 37, 1992, p. 19.
5. Leo Apostel in : "Theater, metamorfose en mens", NTG-lustrumboek 1985-1990, p. 27.